

ФИЛОЛОГИЯ PHILOLOGY

УДК 8

Иванова Неля Стефанова

ПРОСТРАНСТВЕННЫЕ ОБРАЗЫ КОНЦЕПТА «УСПЕХ» В БОЛГАРСКОМ ЯЗЫКЕ

Успех является достижением желаемого и результатом целенаправленных усилий человека. Успех – это потребность, благо, жизненная стратегия и философия, счастье и удовлетворение жизнью.

Метафорические представления о таком абстрактном понятии, как концепт «успех», в болгарском языке имеют пространственную образность. Успех «занимает» определенное положение в пространстве, «движется» в конкретном направлении, как в горизонтальном, так и в вертикальном. В статье приводятся примеры наиболее употребительных пространственных метафор концепта «успех» в болгарском языке: дороги, движения вперед, лестницы, вершины, полета ввысь, прыжка, правильного средства передвижения, координатной системы точки отсчета, начальной точки и др.

Ключевые слова: концепт «успех», пространственные метафоры, болгарский язык.

Ivanova Nelly Stefanova

SPACE IMAGES OF THE CONCEPT “SUCCESS” IN THE BULGARIAN LANGUAGE

Success is the achievement of the desired goal and the result of deliberate human effort. Success is need, good life strategy and philosophy, happiness and life satisfaction. Metaphorical representation of such an abstract concept as the concept of “success” in the Bulgarian language have a spatial imagery. Success “has” definite position in space, “move” in a particular direction in both horizontal and vertical space.

The article gives examples of the most common spatial metaphors of the concept of “success” in Bulgarian: the road forward, stairs, tops, flying up, jump, use right vehicle, the coordinate system of the reference point, the starting point, etc.

Keywords: success, spatial images, Bulgarian.

ПРОСТРАНСТВЕНИ ОБРАЗИ НА КОНЦЕПТА “УСПЕХ” В БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК

Успехът е постижението на някаква желана цел и резултат чрез целенасочените усилия на човека. И заедно с това успехът е потребность, благо, жизнена стратегия и философия, щастие и удовлетвореност от живота. За всички тези негови същности ни разказва езикът – така, както хората, които го говорят, са ги почувствали, разбрали, осмислили. В центъра на настоящото изследване е метафоричната представа за успеха на българите.

Най-вероятно поради унаследения динамичен компонент в семантиката на ключовата дума, чрез концепта “успех” на първо място се реализира *представата за път и за движение*.

За да успее, човек трябва да се движи: *да намери пътя, да върви по правилния път, да върви в правилната посока, да прави крачки напред, да не отстъпва назад, да излезе на правия път, да не кривва от правия път, да излиза на широкия път (друм), да търси пряк път (пътека), да стига напред, надалече по пътя, да си пробива път напред* [2].

Неуспехът е крачка назад, *излизане от пътя, от правия път, кривване от пътя*, а безизходната, липсата на напредък – *стигане до сяпа улица, задънена улица*.

Без движение успехът се оказва невъзможен:

“Трябва да се **движиш**, трябва да пробваш много неща и да специализираш едно” [3, с. 65].

В учението не **отиде (твърде) надалеч, не напредна много**”.

“Да имаш **ясна посока ли е пътят към успеха?**” [3, с. 141].

“Без упоритост **Вие няма да излезете на широкия друм, няма да си пробиете път**” [2].

“Това, което един успешен човек разбира, е, че успехът **никога не е само една крачка**. Той е **много крачки** и всеки иска, като **мине 1 крачка**, да има малка поддръжка. ... в такъв смисъл донякъде успокоително е, че успехът никога не е занимание самотно, затова трябва да си помагаме повече” [3, с. 43].

Линейното движение напред към успеха нарушава законите на физиката: вървейки към определена точка в пространството, човек метафорично се «киздига» (променя своя статут в обществото):

“Ето това е проблем. **Не може постоянно да се атакува всичко и всички**. Ако някой **направи нещо в България**, винаги се измисля, че той е постигнал това било чрез връзки, било чрез кражби ... просто съм **извървяла своя път нагоре**, с всички препятствия и болки по него и съм благодарна за това на **съдбата**” [3, с. 203].

Образът, който често се асоциира с постигането като вертикално движение нагоре, при което се преодоляват препятствия, е **образът на стълбата и стъпалата** (предимно в кариерата):

“**Но как може някой на най-долното стъпало да бъде лидер?**” (интервю, интернет-ресурс).

“Те (тази компания) ти дават шанс всяка година да се **изкачваш едно стъпало нагоре**” (интервю, интернет-ресурс).

“**Изкачването на по-горно стъпало в кариерата** води до истински екстаз. Втора дивизия е **най-високото стъпало, до което мога да достигна**” (Интервю с Р. Моу: (част I), интернет-ресурс).

Когато правиш нещата правилно, отговорът на въпроса как **да се изкачиш по кариерната стълба** ще дойде лесно. Работи усърдно и давай резултати над очакваното и скоро ще започнеш **да се движиш нагоре**” (интервю, интернет-ресурс).

“**Асансьор до успеха няма**. Налага се **да използваме стълбата**” (В. Генова, есе, интернет-ресурс).

В литературата около този пространствен образ се изграждат различни сюжети. В българската литература имаме мъдрото произведение на Хр. Смирненски “Приказка за стълбата”, представящо моралните измерения на постигането и успеха.

Различни превозни средства придвижват човека напред по неговия път към успеха: българите **хващат правилния влак** (англичаните – **правилния автобус**, или **лодка**, ако съдим по това, какво казват при неуспех. Последният израз внася национален колорит в речта, имайки предвид географското разположение на страната – островна държава). За руснаците – **средството е влакът** (“**Ваш поезд ушел, так заявили мне в администрации города**”, интернет-ресурс).

“Когато **не се качиш на правилния влак**, след това всички спирки са грешни” [3, с. 72].

Образът на водната стихия е представен с приливи и отливи, а **вълната на успеха**, (която може да се стовари с цялата си сила върху някого, в руския: волна **накатила, захлестнула схлынула**), може и да бъде “хваната”, “насочвана”, “управлявана”, според следните примери:

“Настройте детето на **вълната на успеха**” (интернет-ресурс).

“Нисан” отново на **вълната на успеха** (в-к “Монитор”, 09.06. 2007).

Американската автомобилна индустрия отново **яхва вълната на успеха** (i-news.bg).

Движението към дъното, потъването се асоциира с **провал, неуспех, фалит**:

Българският театър **никога няма да потъне** (И. Константинов, “Монитор”, 06.04.2013).

Неуспехът се асоциира с вертикалното движение надолу, с движение по улица без изход, със загуба на посоката на движение:

БФБ **не стигна доникъде** през тази седмица (Дарик радио, 02.12. 2011).

Естествената позиция на човешкото тяло в пространството също бива представяна като ориентир на постижението:

“За да имаме успех, всеки трябва да е **на мястото си**” [3, с. 190].

Постигайки целта си, човекът изкачва, покорява **върховете**, а не успявайки, се проваля в **пропаст**. Човекът **на върха** е успелият човек. Постигането на тази висока позиция може да бъде сравнено дори с изкачването на Еверест:

*“За мен успехът е да бъдеш щастлив. Това е ултимативната цел за всеки човек, независимо как тя се прагматизира конкретно. За едни щастие означава власт, за други – пари, за трети – да имат добро семейство. Или да **изкачат Еверест**. Става дума за различна индивидуална формула, но вярвам, че **пътят и стремежът** към щастие и постигането му в определени моменти прави живота успешен и пълноценен”* [3, с. 154].

Но височината, която реално е преодоляна, може впоследствие да бъде преценена като доста скромна:

*“Всеки **върх** е голям успех – аз знаех това! Започнах да се изкачвам. Едва на върха разбрах, че всъщност това е **обикновен камък**, а аз съм един обикновен охлюв, който през цялото време е пълзял. А ми беше толкова трудно!”* (в-к “24 часа”, 27.06.2012).

Високата позиция е резултат от **полет нависоко**, а провалът – **падане от високо**:

*Българският отбор няма намерение да спира **полета си** (бг спорт). **Защо се сгромоляса кабинетът на Борисов?** (в-к «Сега», 22.02.2013).*

Препятствията (пропастта, дъното) могат да бъдат преодоляни със скок:

*България е **на дъното**. ... Електронното правителство е **пътят** да направим един много голям **скок** (в-к «Сега», 30.11.2012).*

Кариерната стълба също може да бъде изкачена със скокове:

*“За мен удовлетвореността не е в това да **подскачаш по служебната йерархия** и да взимаш по-висока заплата, а от това какво си направил за обществото”* [3, с. 154].

Пространствената ситуираност на успеха се представя и чрез математически термини (**точка, ос, траектория, координатна система**):

*“Любовта като **отправна точка на успеха**” (розали, интернет-ресурс).*

Пространствени асоциации има в следните определения за успеха: **повърхностен успех, вътрешен, външен**:

*Но Благодарение не се благодареше на тоя **повърхностен успех**, дължим само на теоретически охулвания министерството и на ловките игрословия и присмехулства въз консерваторите: като практически човек той искаше да ги убие в мнението на избирателите си чрез хитро експлоатиране техните лични недоволства или случките из техния ежедневен живот, затова, като гълчеше с Гурка, когото неусетно пак тури на коляното си, той внимателно даваше ухо на разговорите, за са се възползува от първия повод да употреби новата си тактика. Тоя повод скоро му се даде – от друго място (Ив. Вазов, «Нова земя»).*

По отношение на концептуализацията на успеха **във вертикалното и хоризонталното пространство** могат бъдат направени съпоставки между българския и английския език.

Според нас, в британската езикова картина концептуализацията на пространството по **вертикална координата** е много съществено. Интересен е следният паралел. Ние казваме: **‘търся навсякъде’** (“**надлъж и нашир**»,», **под дърво и камък**), **‘живея нашироко’**, а англичаните, съответно: **‘to search high and low’, ‘to live high’**.

Този кратък обзор на метафоричните представи за успеха в българския език ни убеждава, че образът на успеха «има» пространствени измерения: той “заема” определено положение в пространството и се “движи” в конкретна посока както в хоризонталното, така и във вертикалното пространство.

Предприятният анализ, макар и в много конкретен ракурс, позволява да се види картината на света в езика, да се получи чрез езика определена представа за неговите носители. Той очертава актуален подход на съвременната лингвистика, съответстващ на антропоцентричната й парадигма.

Литература

1. Андриенко А. А. Концепт «успех» в американской и русской культуре: автореф. дис. ... канд. филол. наук. – Ростов н/Д., 2009.

2. Влахов С., Георгиева А., Гочев Г., Гочева С., Превиш-Квинто Е. И., Томева Т., Шкодрова Д. Руско-български тематичен речник на фразелогизмите = Русско-болгарский тематический словарь фразеологизмов. – В. Търново, 1994. – 272 с.
3. Георгиев А., Стайков Г., Спахийски Е. Моделът на успеха 22. Или как да успяваш в България. Училище за успех. – София, 2012.
4. Иванова Н. Ценностните аспекти на разбирането. Концептът “успех” в българската, руската и британската речева практика. – Бургас: Либра Скорп, 2012.

Literatura

1. Andrienko A. A. Konzept “uspeh” v amerikanskoj i russkoj kul’ture: avtoref. dis. ... kand. filol. nauk. – Rostov n/D., 2009.
2. Vlahov S., Georgieva A., Gochev G., Gocheva S., Prevish-Kvinto E. I., Tomeva T., Shkodrova D. Rusko-bŭlgarski tematischen rechnik na frazelogizmite = Russko-bolgarskij tematicheskij slovar’ frazeologizmov. – V. Tŭrnovo, 1994. – 272 s.
3. Georgiev A., Stajkov G., Spahijski E. Modelŭt na uspeha 22. Ili kak da uspjavash v Bŭlgarija. Uchilishche za uspeh. – Sofija, 2012.
4. Ivanova N. Cennostnite aspekti na razbiraneto. Konzeptŭt “uspeh” v bŭlgarskata, ruskata i britanskata recheva praktika. – Burgas: Libra Skorp, 2012.